

Särtryck ur

CJP NYHETSMBREV

Nr 41:3 Juni 2006

DEN SATURNISKA ORDNINGEN

av James Hollis

James Hollis, *PhD och jungiansk analytiker*, är välkänd för svensk publik genom sina böcker "Vid livets mitt", "I skuggan av Saturnus" och "Myten i våra liv". Inom kort kommer en ny bok ut på svenska. I väntan på den definitiva titeln har den fått arbetsnamnet "Förälskad i Kärleken".

"Människan föds fri och överallt är hon i bojor." Så börjar Jean Jacques Rousseaus Om samhällsfördraget eller Statsrättens grunder, från 1762. Alla föds vi fria, bärande på fröet till helhet och hälsa, men så drabbar livet oss. Barnet är beroende av sina föräldrar och av sin kultur för uppfyllandet av sina behov och fjärras därför snabbt från sitt naturliga varande. Alla socialiseras vi till att tjäna och upprätthålla kollektivet, familjen och samhällets institutioner. Dessa existerar visserligen av egen kraft till en del, men kräver också individens upprepade uppoffringar för att hålla sig vid liv.

Men i benens mærg, i nervernas väv, i minnets korridorer bär vi fortfarande på vårt dyrbara barn. Vem har väl inte som den unge James Agee legat i gröngräset under sommarnattens stjärnhimmel och förundrat sig över alltets mysterium - barnet som anar de väldiga frågor det står inför?

Det vi talar om nu är sommarkvällar i Knoxville, Tennessee, på den tiden när jag bodde där så skickligt förklädd till ett barn. [Agee, J.: A Death in the Family (New York: Bantam, 1969), sid 11]

Agees minnen av förfluten tid avspeglas i allas våra liv, undret att finnas till på denna snurrande planet, det vaga orostöcken som svävar över stigen framför oss, och samti-

digt livsglädjen, pirrande, pulserande i ådrorna. Vart tog den vägen? Varför all denna tyngd, värken i kroppen, tröttheten i sinnet, ledan i händer och fötter? Vad hände med det där barnet, så fullt av rädsla men också uppfyllt av sig självt? Det lever fortfarande i stunder av spontanitet, i "ett ensamt infall av förtjusning", [Yeats, W. B.: "An Irishman Foresees His Death," rad 11, The Collected Poems of W. B. Yeats (New York: MacMillan, 1963)], och i de flortunna drömmar som smyger sig undan vår uppmärksamhet när vi hastar iväg till jobbet. Det lever ännu, men mycket djupt inom oss, och det är matt och hårt tyngt av den saturniska skuggan.

Låt mig illustrera detta med ett personligt exempel. Någon gång då och då kunde det hända att min pappa skrattade eller skämtade, eller till och med visslade. Till och med som barn insåg jag snart att när han visslade var läget verkligen mörkt; men jag förstod också, redan då, att det var ett hjältemodigt infall från hans

Alla socialiseras vi till att tjäna och upprätthålla kollektivet, familjen och samhällets institutioner.

sida. Han visslade bokstavligen i mörkret. Efter ett tag började jag alltså förstå att det inte var någon glädjens stund, utan mörka tider när han visslade. Trots hans välmentade ansträngning visste jag att situationen var ansträngd.

Min pappa hade tvingats avbryta sin skolgång i åttonde klass, då hans egen far gjorde konkurs - hans firma som handlade med jordbruksredskap gick över styr i och med den Stora Depressionen och den utslagning av jordbruk som började redan innan 1929. Det tydliga budskapet till min pappa, som han hörsammade då och som sedan präglade resten av hans liv, var att han måste göra avkall på sina egna intressen och arbeta för att försörja de sina.

Senare, när jag kom in i bilden som det äldsta barnet, arbetade han hela dagen lång vid löpande bandet och monterade traktorer och schaktmaskiner. På kvällar och helger körde

han lastbil och skyfflade kol i andras källare. På äldre dar blev han, ironiskt nog, befordrad till "analytiker" vid löpande bandet, med makt och myndighet att läxa upp sina högskoleutbildade ingenjörer och tala om för dem vad de ställt till med. Under sina många år där hade han lärt sig hela systemet. Han fick analysera problemen och blev företagets *troubleshooter*.

I femtio års tid kom han hem varje fredagkväll med sitt lönekuvert som räckte för att betala, åtminstone hjälpligt, alla våra räkningar. Vi behövde aldrig svälta som min bästa vän Kent gjorde ibland, men jag visste redan då att han ibland oroade sig för att pengarna inte skulle räcka. Och jag fick mitt första saturniska budskap från honom, klart, tydligt och oåterkallligt: att vara man betydde att arbeta. Det betydde att arbeta jämt och ständigt, vilket jobb som helst, bara det gav pengar nog att försörja dem man hade ansvaret för. Det betydde att personlig tillfredsställelse måste träda tillbaka för axlandet av detta oerhörda ansvar. Flera år senare, när en kvinna frågade mig vad jag skulle vilja ha skrivet på min grav, svarade jag: "Här vilar en man som var att lita på." Så tungt vägde detta påbud att min fader, och senare jag själv, var beredd att dö och hugfästas för den.

Långt senare skrev jag ett kort till min pappa på hans födelsedag, och han skickade ett svar över avgrunden mellan oss: "Jag är ledsen att jag aldrig lärde känna er pojkar så bra. Jag jobbade ju jämt och ständigt." Han tog på sig skulden för att vi växt ifrån varandra och utvecklats åt olika håll, till och med när jag ville hedra honom för hans lojalitet och solidaritet med oss. Jag visste att han tjänade oss, att han led för vår skull, att han oroade sig för oss, och jag förebådade honom aldrig någonsin för hans ständiga arbetande. Men jag visste också att det inte var för sin egen skull som han arbetade så hårt. För mig blev det en ofrånkomlig del av vad det innebar att vara man.

Under dessa tidiga år i min utveckling bröt andra världskriget ut. Jag såg de vuxna ängsligt ihopkurade kring radion för att höra om rasande strider i Europa och Stilla Oceanen, och för att sända en tanke till de nära och kära som befann sig på sådana avlägsna och konstiga platser som Tulagi, Mindanao eller i kulsprutetornet på en B-17. (Alla jag kände kom fak-

CJP NYHETSMBREV

ISSN 1652-2125

Utges av CJP Centrum för Jungiansk Psykologi AB två ggr/år (juni och december). Upp-
laga 5.000. Ansv. utgivare: Gunlög Raihle.

tiskt tillbaka; han som var tjugofyra återvände från Filippinerna med kritvitt hår, och han som skötte kulsprutan i bombplanet kom hem med splitter i benet.)

Mörkläggningsgardinerna, alla rödgråna avsked på stationen, den uppenbara ångesten, allt detta bidrog till min känsla av att något stort och fruktansvärt var i görningen, något vi alla var fångna i. Jag hörde dem också viska ohyggliga berättelser, som den om familjen som fick ett kort från sin tillfångatagen son, förmedlat av Internationella Röda Korset. Under frimärket hade han skrivit: "De har skurit tungan av mig." Vare sig dessa historier var sanna eller inte, så trodde de vuxna omkring mig att de var det. Och det räckte för mig.

Detta var det andra budskapet jag fick mig till livs om vad det innebar att vara man. Jag trodde fullt och fast att mitt öde, vid sidan om en tillvaro som ekonomiskt ök, bestod i att växa upp och bli soldat och sedan skickas till någon främmande ort för att döda eller dödas, eller kanske återvända hem, torterad och stympad. Jag låg vaken om nätterna och fantiserade om mina timande, ödesbestämda möten med krigets fasor. På samma sätt som de som var med om den Stora Depressionen för alltid var ärrade och ängsliga, på samma sätt ryser den som minns krigstidens fruktan och osäkerhet. Som barn i mellänvästern var jag så långt ifrån alla bombade städer som man gärna kunde vara, men striderna kastade sin skugga över hela världen och alla var vi rädda. Jag hade inte ens hört talas om sådana ställen som Dachau, Bergen-Belsen eller Mauthausen då, men jag besökte dem som vuxen med mina barn. Det handlade inte bara om paranoia – där fanns verkligen något att oroa sig för. Och i egenkap av man förväntades jag inse detta och ta ansvar. Sådana tedde sig alltså Saturni villkor, ordningens trefaldiga skugga: Arbete, Krig och Oro.

Alla män kan dra sig liknande erfarenheter till minnes. Var och en kan berätta om tillfället då han känt sig manad till något större än han kunnat fatta. När han känner det obönhörliga suget från malströmmen, hoppas pojken förtvivlat på något slags information, på vägledning, på ledarskap och instruktion, på hjälp med att handskas med det han inom kort har att möta och som kanske är så mäktigt att han blir uppslukad av det. För att kunna ta sig igenom sådana prövningar, hoppas ynglingen desperat att "de" ska komma och ta honom avsides och lära honom allt som han behöver veta.

Jag minns att jag en gång anade dessa mysterier som kändes så oerhört viktiga för att kunna överleva som man. Min pappa råkade köra en metkrok i handflatan och slet ut den utan att röra en min. Jag funderade på om de vuxna inte kände smärta på samma sätt som vi barn, men jag misstänkte också att han hade fått lära sig det där mysteriösa modet, det mod jag själv så förtvivlat behövde. Kanske var det inte alltför mycket begärt att "de" en dag skulle komma och ta mig avsides och lära mig hur man blir en man. Förmodligen skulle det ske när jag började på högstadiet. Jag hade inte den ringaste aning om vad puberteten innebar, men jag såg ju med egna ögon att de som gick på högstadiet hade manligare kroppar än vi yngre och att de således måste befinna sig

på den vuxna sidan av den gapande klyftan. Men till min förvåning och besvikelse, något jag kan känna den bittra smaken av än idag, så kom "de" aldrig och tog mig avsides för att berätta vad det innebär att vara man eller hur man uppför sig som vuxen.

Idag vet jag förstås att "de", vår tids stamfäder, inte heller vet vad det betyder att vara man. De var lika oinvigda som jag och kunde ju därför knappast förmedla sådana mysterier och befriande kunskap som de själva saknade.

På mitt eget haltande sätt hade jag snubblat över nödvändigheten av *rites de passage*, av övergångsriter från barndom till mandom. Sådana riter handlar inte bara om övergången från barndomens beroende till vuxenlivets självständighet, utan också om traderingen av värden och värderingar, av kännedom om de rättigheter och skyldigheter som följer av att ingå i ett samhälle, samt av de attityder och trosföreställningar som förbinder individen med gudarna, med samhället och med honom själv. Men dessa övergångsriter har sedan länge vittrat bort och försvunnit. Mircea Eliade anmärker att

"Riter som upprepas gång på gång kan naturligt nog förlora förmågan att sätta sina utövare i kontakt med de inre djupen och därför bli tomma och sterila. Men vårt behov av ett möte med djupet består likafullt."

"... man har ofta hävdad att ett av kännetecknen för den moderna världen är att varje form av meningsfull initiationsrit har försvunnit." [Eliade, M.: Rites and Symbols of Initiation (New York: Harper, 1958), sid ix]

I vår tid kanske man inte ens förstår uttrycket "initiationsrit" eller "övergångsrit". En rit är en rörelse inåt och på djupet. Riter är ingenting man hittar på, de är något man finner, upptäcker, upplever; de har sitt upphov i det arketypiska mötet med djupen. Syftet med den symboliska handling som riten innebär, är att leda fram, eller tillbaka, till upplevelsen av djupet. Riter som upprepas gång på gång kan naturligt nog förlora denna förmåga och därför bli tomma och sterila. Men vårt behov av ett möte med djupet består likafullt. I *The Symbolic Life* skriver Jung, på tal om en stam Pueblo-indianer, att de faktiskt uppfattar sina ritualer som nödvändiga för att solen skall kunna stiga upp.

"Det ger frid, när människor känner att de lever det symboliska livet, att de spelar med i det gudomliga dramat. Det ger mänskligt liv dess enda mening; allt annat är banalt och kan avfärdas. Karriär; familj och barn, allt det är maya jämfört med detta enda: att ditt liv är meningsfullt." [CW 18:630]

Utän meningsfulla riter tvingas vi att ständigt dras med själens mest smärtande sår - ett liv utan djup. Idén om en övergång är likaledes väsentlig, för alla övergångar förutsätter att något tar slut - ett slags död - och att något annat begynner - ett slags födelse. Endast döden är statisk; livets princip är föränderlighet, och vi måste dö och födas åtskilliga gånger om vi ska leva ett meningsfullt liv. [Se min bok *Vid livets mitt* (Solna: CJP, 1995)].

Initiation betyder inträde i någonting nytt, i något okänt. Då det är ett faktum att övergångsriterna i allmänhet försvunnit ur vår kultur, är det viktigt att var och en funderar över vad dessa riter hade att erbjuda. För det som inte längre tillhandahålls av kulturen måste vi idag söka upp på egen hand. Trots att alla kulturer sinsemellan är så olika till innehållet, ter sig de arketypiska stadierna i deras övergångsriter anmärkningsvärt likartade. Det förefaller som om våra förfäder intuitivt insåg vikten av sådana övergångar, och att de världen över hade ungefär samma uppfattning om vilka steg som borde ingå i dem. Hur länge riten varade, hur intensiv den var och vilken utformning den fick, stod i direkt proportion till hur svår övergången bedömdes vara, hur svårt det var att verkligen lämna barndomen bakom sig och stiga in i vuxenvärlden. Eftersom så få i vår kultur lyckas separera och växa upp i psykologisk mening, torde vi alla ha nytta av att fundera ett slag över de olika stadierna i den initiatiska erfarenheten. För återigen: det som kulturen inte kan förse oss med, det får vi försöka skaffa oss individuellt. Vi kan omöjligen slippa ifrån denna uppgift, för i så fall blir det helt enkelt ingen utveckling och inga pojkar blir till män.

Övergångsriternas struktur kan sammanfattas i sex stadier. Även om innehållet i de olika stadierna kan variera med den lokala sedvänjan, så återfinns vi stadierna som sådana i alla de olika kulturella sammanhangen.

Det första stadiet var separation, fysisk separation från föräldrarna i syfte att påbörja den psykologiska separationen. Pojken/initianden hade egentligen aldrig något val. Ofta blev han bortrövad från sina föräldrar mitt i natten av gudar eller demoner, dvs av stammens äldermän iförda masker eller med bemålade ansikten. Maskerna höjde dem över deras ordinarie, profana identitet som granne eller morbror, och gav dem status av gudar eller arketypiska makter. Våldsamheten i separationen belyser hur svårt man ansåg det skulle vara för en yngling att självmant välja att bryta upp från hemmets och härdens bekvämligheter. Dess värme, skydd och lättåtkomliga näring besitter en oerhörd dragningskraft. Att bli kvar vid härdens, bokstavligen eller bildligt, är detsamma som att förbli ett barn och att frånsvara sig sin potential som vuxen.

Därför var det andra stadiet döden. Pojken begravdes, fördes genom en mörk tunnel eller kastades ner i ett konkret eller symboliskt mörker. Det var meningen att upplevelsen skulle vara skräckinjagande, för vad pojken genomgick var den symboliska döden från barndomens beroende. Han genomled erfarenhetsmässig förlusten av härdens värld. "Du kan inte längre gå hem igen." Detta innebar också att han förlorade sin oskuldsfulla

barndomsvärld och den paradisiska relationen med Modern, ”för alltid flyktad från ett barnlöst land”, som Dylan Thomas uttryckte det. [Thomas, Dylan: ”Fern Hill” i Nitton dikter, tolkade av Jan Berg (Lund: Ellerströms, 1985), sid 37]

På död måste det följa liv. Därför var det tredje stadiet en återfödelseceremoni. Ibland åtföljdes denna av ett namnbyte, något som underströk att det var en helt igenom ny varelse som trädde fram. (Även det kristna dopet är uppenbarligen en symbolisk framställning av död och återfödelse genom återgången till dopfuntens fostervatten. Den romersk-katolska konfirmationen och judarnas *bar* eller *bar mitzvahs* är andra reminiscenser av dessa uråldriga riter.)

Det fjärde stadiet i initiationen innefattade undervisning, trädning av de kunskaper som ynglingen skulle komma att behöva för att fungera som vuxen. Undervisningen var ofta av tre olika slag. Man undervisades i praktiska färdigheter som jakt, fiske, försvar och vallgång. Man förmedlade också kunskap om vuxenlivets och stamtillhörighetens privilegier och ansvar. Och till sist följde en introduktion till själva mysterierna, så att den unge mannen fick en känsla av andlig förankring och av att ha del i den transcendenta världen. ”Vilka är våra gudar? Vilken samhällsform, vilka lagar, etiska regler och andliga egenskaper har de skänkt oss?” Att inordna personen i ett mytiskt sammanhang skänkte honom identitet, det gav honom en föreställning om det större sammanhang han ingick och hade del i, samtidigt som det fördjupade ynglingens själsliv.

Det femte steget skulle kunna betecknas som själva mandomspövet. Innehållet i de olika prövningarna varierar, men de har det gemensamt att pojken fysiskt och psykiskt skulle genomgå separationen från härdens bekvämlighet och skydd. Jag kommer att berätta mycket mer om detta senare, men redan här vill jag poängtera att det som för de moderna människan kan te sig som onödigt och meningslös grymhet i själva verket bottnade i den visa insikten att lidande stimulerar medvetandet. Medvetande kan bara växa fram ur lidande; utan någon form av lidande - fysiskt, känslomässigt, andligt - nöjer vi oss med att bli kvar i de gamla gängorna, de gamla vanorna och beroendeförhållandena. Det andra skälet till detta avsiktligt vållade lidande var helt enkelt att härda pojken inför de verkliga prövningar han snart nog skulle möta i livet. Även om de ter sig barbariska i våra ögon, så var sådana ingrepp som omskärkelse och rituellt skarifikation ett tecken på att man uppoffrade och avsåg sig barndomens beroende och kroppens bekvämlighet, samtidigt som de också bekräftade att pojken nu var mogen att ta plats i kretsen av invigda vuxna.

Det kanske mest signifikativa är att mandomspövet vanligtvis innebar någon form av isolering, ensam avskildhet på någon helig plats borta från boplatsen. Kärnan i att vara vuxen är inte bara det att man inte längre kan falla tillbaka på andras beskydd, utan även att man måste lära sig att göra bruk av sina egna inre resurser. Ingen vet att han faktiskt besitter dessa förrän han tvingas använda sig av dem. Den värld som är Naturens är mörk och full av

fremmande, skrämmande djur och demoner, och konfrontationen med den egna rädslan är av avgörande betydelse. Den rituella isoleringen tjänade som introduktion till ett behårt och ofrånkomligt faktum: hur socialt vi än lever, så vandrar vi i grund och botten ensamma på vår väg genom livet och måste lära oss att hämta styrka och tröst inifrån oss själva, annars kan vi aldrig mogna och bli vuxna på riktigt. Initiationen tillbringade ofta månader i ensamhet, kanske i avvaktan på den Stora Drömmen, ett budskap från gudarna med avseende på hans sanna namn eller verkliga kallelse. Han lärde sig att förlita sig på sin uppfinningsrikedom, sitt mod och sina vapen - eller också gick han under.

Vid återkomsten, det sjätte stadiet, var pojken man.

***”Hur socialt vi än lever,
så vandrar vi i grund och botten
ensamma på vår väg genom
livet och måste lära oss att
hämta styrka och tröst inifrån
oss själva, annars kan vi
aldrig mogna och bli vuxna
på riktigt.”***

Dessa övergångsriter var noga utprovade, med stor visdom, och deras omfattning stod i direkt proportion till styrkan hos moderskomplexet, d v s till det ständiga suget tillbaka till barndomens beroende som finns i oss alla. Det fordras omfattande och starka känslomässiga upplevelser för att övervinna komplexets gravitationsfält. Ingen vid sina sinnens fulla bruk skulle självvalt välja att separera. Därför riskerar vi alla att hemfalla åt letargi, rädsla och beroende. I de traditionella kulturerna var riterna mer omständliga för pojkar än för flickor, för flickorna förväntades visserligen lämna den personliga modern, men bara för att sedan gå tillbaka till en egen tillvaro i härdens värme. Numera har de konsrelaterade förväntningarna på unga kvinnor upplösts, så att det står kvinnan alltmer fritt att leva ett differentierat liv. Därför har också kvinnan idag ett behov av övergångsriter till vuxenlivet [se exempelvis Perera, Sylvia B.: *Inannas resa* (Solna: CJP, 1991, 1992, 1994)].

Pojkarnas separationsriter var mer definitiva och hårdhänta därför att det krävdes av dem att de skulle transcendera sitt moderskomplex. Och inte bara det: de skulle dessutom ta farväl av den naturliga världen, av instinktivet, och ansluta sig till kulturens konstgjorda, av människohand danade värld.

Ekonomi, till exempel, är en helt och hållet artificiell konstruktion. Pengar, löneavvier, aktieoptioner - allt detta är begrepp som människans liv i mångt och mycket är beroende av och som en stor del av hans psykiska liv projiceras på. Mat i magen eller hunger är konkreta instinktupplevelser; glaspärlor, checkhäften el-

ler bonus är rent artificiella ting. För att skilja barnet från instinktens värld krävs en numinös upplevelse minst lika stark som dragningen att regrediera och slå sig till ro i omedvetenhet.

De traditionella övergångsriternas omfång och struktur var således nödvändiga för att verkligen kunna överbygga den gapande klyftan mellan barndom och vuxenliv, mellan det pojkaktiga instinktivet beroende och mandomens självständiga självtillräcklighet. Om riten fungerade som den skulle, erfor pojken en existentiell transformation; han dog ifrån en existensform och föddes på nytt som en annan varelse.

Men som vi alla vet finns det inte längre några sådana riter; detta slags existentiella transformation är något som gått under jorden. Om vi frågade någon: ”Känner du dig som en man?” skulle han antagligen tycka att frågan var obegriplig eller uppleva den som hotfull. Han kan förmodligen sina roller, men han skulle nog inte kunna ge en verklig definition av vad det innebär att vara man. Och han skulle troligen inte själv känna att han uppfyllde ens de krav hans partiella definitioner trots allt ställer. Kort sagt, de vise äldermännen finns inte längre, de är döda. De som skulle trätt i deras ställe är ute ur leken, förlorade i depression, i alkoholism eller till företagets styrelserum, eller också svävar de omkring i guldkantade fallskärmar. Bron, som representerade övergången mellan barndom och mandom, har raserats.

Då mannen inte längre har tillgång till någon meningsfull *rite de passage* eller till några vise äldermän, som kan förtälja vad som väntar på den andra sidan, så har han varit hänvisad till samhällets utbud av roller, förväntningar och ihåliga förebilder. Under tiden undertrycks själens smärta och förvirring, eller age- ras ut i våldsamma former. På så vis har alltså gapet mellan visdom och erfarenhet fyllts ut med yttre bilder, bilder som sällan ger näring åt själen - något som i lika hög grad gäller också för kvinnan.

Således är den första stora hemlighet som öppet måste erkännas den att människans liv styrs i lika hög grad som kvinnans av restriktiva rollförväntningar, med tillägget att dessa roller varken ger stöd, bekräftelse eller gensvar på människans själsliga behov.

Det är den ökande medvetenheten om denna fruktansvärda diskrepans mellan rollförväntningar och själens faktiska behov som givit upphov till den s k mansrörelsen. Även om det inte har uppstått någon institution (som kvinnornas National Organization of Women), och inte heller formulerats någon tydlig socialpolitisk dagordning, så vittnar de spridda mansgrupperna och den växande litteraturen om en gryende insikt om att något är fasansfullt fel. John Lee har i koncisa ordalag formulerat rörelsens essens:

”Det är en emotionell rörelse, ett frigörande av all den smärta och allt gift som mannen har burit i sin kollektiva magsäck genom århundradena. Rörelsen söker inte makt, men den är mäktigt på så sätt att den befriar mannen och hans ande från det gamla paradigmat tyranni, ett paradigm som sade: ”Känn

inte efter. Dö yngre än kvinnan. Tala inte. Sörj inte. Bli aldrig arg. Sitt ner i båten. Lita inte på andra män. Låt inte passion gå före hyran. Följ mängden, inte din individuella stjärna.” [Lee, J.: *At My Father's Wedding* (New York: Bantam, 1991), sid xviii]

Jag instämmer helt. Det är bara det att maktens skugga nästlar sig in i varje gruppering, i varje slags rörelse. I och med att mannen blivit alltför socialiserad och tämjd, känner han med all rätt en längtan efter något vilt och djupgående; men den genomsnittlige mannen kommer ändå aldrig att gå med i någon mansgrupp, han skulle känna sig löjlig om han gav sig ut i skogen för att slå på trumma, och han riskerar sällan att visa sig sårbar inför andra män. Det är inte så att jag vill kritisera de som faktiskt gett sig ut i skogen och gråtit, rasat och trummat, för ofta nog har de på så vis funnit något deras själar behövde. Men på längre sikt kommer förmodligen dessa aktiviteter att framstå som lika relevanta som behåbränningen nu gör för våra dagars feminister. Behåbränningen innebär en betydande emotionell befrielse, åtminstone för somliga, men enligt min mening gör dessa energier större nytta om de frigörs i diskussioner, i rättsalar eller i arbete för kulturell förändring.

Vi befinner oss fortfarande på ett tidigt stadium vad gäller förståelsen av mannens erfarenhet, och många män kommer att behöva finna sin egen form av emotionell befrielse och sitt eget sätt att dela sin smärta med andra. Men jag misstänker att framtida generationer kommer att se tillbaka på denna tid av vildmarksretreater med ett slags nostalgisk förundran, ungefär som vi ser tillbaka på 60-talets kollektiv – de var välmenta, men hade ingen större inverkan på historiens gång.

Jag besökte nyligen min son i Santa Fé. Vi åkte bil upp i Jemez-bergen, så långt upp att vägen tog slut. Vi såg ugglor, hjortar och två stora svarta fåglar på ett klippblock. När vi kom närmare fick vi se att klippblocket var försett med ben och att de två svarta rovfågelnas i själva verket kalasade på en älg. Vi befann oss långt ifrån civilisationen och skämtade sinsemellan om att ingen skulle kunna hitta oss om vi råkade ut för ett snöoväder. Först när våren töat bort snön så skulle man hitta kropparna av två vita gringos. Vi återvände till Santa Fé med den varma känslan av att ha varit med om ett riktigt uräventyr.

I ett gathörn fick min son syn på en av ledarna för traktens mansrörelse och presenterade mig för honom. Mannen började omedelbart förhöra mig om vad jag visste, vilka jag kände, om jag hade trummat, o s v. Jag kände motvilligt en dragning till tävlan och konkurrens. Så inbjöd han mig, mycket vänligt, till att bevista en namnbytesceremoni för två män som skulle fylla femtio dagen därpå. När jag sade att jag tyvärr var tvungen att fara vidare tidigt nästa morgon, sade han: ”Då ska du få en snabb fråga nu. Varför tillbringar du så lite tid med din son?”

Jag började med att säga att jag var tvungen att åka hem och arbeta för att betala alla räkningar, ett klassiskt manligt försvar (och visserligen också en del av verkligheten), men min

son gick emellan och sade: ”Det här är hans tredje besök hos mig i år.” ”Jaha, dåså”, sade mannen och vi skildes.

Min son och jag funderade över detta möte och lade märke till hur denne man, trots all den medvetenhet han påstod sig äga, hade laddat mötets atmosfär negativt med typiskt manliga frågor. Han lockade fram min tävlingslusta, och jag föll pladask i fällan; därpå försökte han skämma ut mig såsom fader. Han handlade, skulle jag tro, utan medveten illvilja, och det kan mycket väl vara så att jag är en tvångsmässig arbetsnarkoman och långt ifrån den perfekta fadern, men bägge gick vi i den fälla som sedan så oändligt långa tider alltid funnits gillrad för män. Det är ju knappast mansrörelsens avsikt att stärka dessa gamla komplex, att ställa man mot man – vilket han intet ont anande gjorde.

Det var väl ingen regelrätt revolverduell i brännande solsken som utspelade sig på torget i Santa Fé. Men under vår obetydliga skärmytsling på 240 sekunder avlossades inte desto mindre flera skott som vållade sår så djupa

”Då mannen inte kan avvara den sköra jagstyrka han samlat, kan han knappast heller, vare sig för sig själv eller inför andra, erkänna i hur hög grad fruktan påverkar hans liv.”

att de registrerades i minnet. En man som var ledare för ”rörelsen” öppnade eld mot mig i samma stund som han välkomnade mig. Medan han mätte mig med ögonen osäkrades hans komplex och han började fråga ut mig på ett sätt som rörde upp gamla lidelser och utlöste gamla konkurrensreflexer. Sedan började maktkomplexet göra sig påmint, och han försökte få mig att skämmas såsom en frånvarande fader. Syftet med hans fråga var att ge honom pluspoäng, mig minus. Trots att han förmodligen var uppfylld av mansrörelsens budskap om befrielse från dessa maktspel, så utlöste han dem likväl.

Incidenten kan tyckas harmlös och jag gör kanske flera hönor av en enda fjäder. Men jag tror ändå att en genomgång av skedet i slow-motion visar hur det omedvetna spelar in, hur komplexen aktiveras och de reflexmässiga beteenden, som fjättrar mannen vid hans stridslur, sätts i rörelse. Ett komplex är ett emotionellt laddat knippe psykisk energi. Vare sig vi är medvetna eller omedvetna om dessa laddningar, så har de, när de väl aktiverats, förmågan att temporärt ta kontrollen över den medvetna personligheten. Här var det situationen i sig – två män möts och mönstrar varandra som aktiverade komplexen och fick oss att spela våra historiskt betingade och laddade roller, tvärtemot vår medvetna intention. På kollektiv nivå spelar männen dagligen detta vinna-förlora spel; det må ske i kafferummet, styrelserummet eller i sjöslag och skyttevärn.

När männen mäter varandra med blicken, som de ju gör när de träffas, kommer oundvikligen maktkomplexet till ytan. Skuggan representerar bl a den del av psykiet som vi upplever som obehaglig, som vi föraktar eller som hotar våra medvetna avsikter men som ändå kvarstår som en avspjälkad del av personligheten. Att arbeta på att göra skuggan medveten är det enda sättet att integrera den, för det som inte integreras projiceras på andra eller också läcker det ut i form av destruktivt beteende. Även om detta möte mellan två män på öppen gata i Santa Fé knappast var någon konfrontation av episka mått, så konstaterade det ändå maktens arketypiska problem, med dess följe av rädslor och försvarsmekanismer.

Detta leder oss fram till den andra av männens hemligheter, nämligen att mannens liv styrs väsentligen av fruktan.

Då mannen inte kan avvara den sköra jagstyrka han samlat, kan han knappast heller, vare sig för sig själv eller inför andra, erkänna i hur hög grad fruktan påverkar hans liv. Men om en man ska finna läkedom för sina inre sår, så krävs det att han slutar skämmas för sin rädsla. Jag har alltid beundrat kvinnans öppenhet när det gäller att erkänna sin fruktan, att dela den och därigenom vinna stöd från andra. En man som medger att fruktan tar stor plats i hans liv riskerar att känna sig omanlig och bli utskämd inför de andra. Så fördjupas hans isolering.

Men er hemlighet är redan röjd! Till och med era kvinnor vet om den, ja de har alltid vetat om den. När jag förberedde mig inför denna bok, stötte jag på en artikel med rubriken ”Men’s Secret Fears: What He’ll Never Tell You” i 1992 års marsnummer av, jovisst, *Ladies’ Home Journal*. De har kommit på oss. Artikeln beskriver helt korrekt mannens två hemskaste mardrömmar: rädslan för att inte räcka till och skräcken för fysisk eller psykisk prövning. (Märk den implicita hänvisningen till de två orosmoln jag upptäckte som barn: arbete och krig.)

Rädslan för att inte räcka till är Saturnus skugga när den är som allra tydligast här har vi tävlingsmentaliteten, uppdelningen av folk i vinnare och förlorare, samt inte minst tanken att prestation och produktivitet är själva måttet på manlighet. Rädslan för prövning, den femte fasen i initiationsriterna, hemsöker de män som tvivlar på sin förmåga att försvara sig själva och sin familj. Hur många filmer, från *Stray Dogs* till *Cape Fear*, har inte väckt grottmannen i oss, härdens beskyddare. Många män har faktiskt bekänt att de är mera rädda för sjukdom, oförmåga och impotens än för döden. Och när jag sagt detta inför publik, så har männen utan undantag nickat sitt bifall. Så de är alltså verkligen mera rädda för prövningen, för att inte bestå mandomsprovet, än för själva döden! Impotens, kraftlöshet i vilken form som helst, är värre än fullständig förintelse. Arbete, Krig och Oro.

Eftersom mannen i så hög grad styrs av sin rädsla, men omöjligt kan erkänna detta för sig själv av rädsla för att förlora greppet om sin tillvaro, och eftersom han inte heller kan dela sin fruktan med sina kamrater av rädsla för att skämma ut sig, så kompenserar han. Den man som skryter om sin flotta bil, sin jät-

tevilla eller sin höga befattning med praktfull titel, håller helt säkert på med att kompensera för sin upplevda litenhet och låga självkänsla. Påkostade affärsluncher och makt över andra kanske lindrar mindervärdeskänslan, men är inte desto mindre patetiska surrogat för genuin auktoritet eller myndighet. Den som tror sig vara något, är det inte alltid. Bakom den skyltade maktfasaden döljer sig komplexet och bakom komplexet lurar rädslan. Inget djur är farligare än ett som blivit skrämt. När eros tagit skada söker vi skydd bakom maktens hårda stenansikte.

Maktkomplexet är den centrala kraften i mannens liv. Det driver honom och sårar honom. I sitt raseri sårar han andra, och i ömsesidig sorg och skam glider alla längre och längre ifrån varandra. Priset för dessa ömsesidiga sår är astronomiskt och betalas om och om igen i ett slags kretslopp. Det som är omedvetet internaliseras på ett sätt som urholkar individens styrka, eller också projiceras det på andra och ges ett destruktivt utlopp.

Priset för dessa två första hemligheter, att mannens liv lika mycket som kvinnans styrs av rollförväntningar och att han i tysthet drivs av rädsla, kan man avgöra ganska lätt om man ser till de individuella männens lidanden och hur sjukt vårt samhälle är i stort. Amerikanska män dör i genomsnitt åtta år yngre än kvinnorna. Sannolikheten för att de ska bli missbrukare och för att de ska begå självmord är i bägge fallen fyra gånger större och sannolikheten för att de ska hamna i fängelse elva gånger större. [Se Kipnis, Aaron: *Knights Without Armor* (Los Angeles: Jeremy Tarcher, 1991), sid 16ff]

Och med denna statistik har man inte ens börjat att loda djupet av mannens vrede, förtvivlan och ensamhet.

Mansrörelsen är naturligtvis ett svar på detta lidande som på en gång är både uppenbart och dolt. Inte för att jag vill förhåna mannens önskan att skapa sig en trygg plats där han tillsammans med andra män kan dela initiativ, livsfördjupande upplevelser, men jag är ändå av den åsikten att förändring i sista hand åstadkoms genom individen. Att dela med sig av sina erfarenheter samt ta del av andras har sitt värde, men det är den personliga omvandlingen som är den primära.

Marxismen kritiserar med rätta den kapitalistiska samhällsstruktur som de allra flesta av oss vuxit upp i. Som jag ser det var Karl Marx en humanist som klart insåg sin tids ondska, och i förlängningen även vår, och som gav uttryck åt inte bara sin vrede, utan också sin vision av ett alternativ - det klasslösa samhället. Sorgligt nog har hans vackra målning av en bättre tillvaro blivit solkad av minnet av gulager och pogromer, av tusen påminnelser

om det faktum att den som bortser från värdet och vikten av individen, han kommer blott att bygga ett nytt tyranni. Samtidigt som han ville förbättra människans materiella status, underkastade han hennes andliga behov och byggde således upp något som till slut måste kollapsa. Som man sade oss redan för två tusen år sedan så lever vi inte av bröd allena.

Jag värdesätter alla former av social omsorg, men jag har också insett att alla institutioner i slutändan kommer därefter att de ser mer till sin egen överlevnad än till de syften för vilka de grundades. Med mansrörelsen är det likadant. Jag är medveten om att den behövs, att den har goda avsikter o s v, men jag vet också att så fort två eller tre personer församlas, så har maktens skugga redan lägrat sig över dem.

Det är i den enskilda själens smedja som den moderna mannen måste smidas. Det är bara den enskildes förmåga att urskilja krafterna inom sig själv som kan avgöra om han kommer - eller inte kommer - att ha något positivt att bidra med till organisationen, till äktenskapet eller till samhället i stort.

”Maktkomplexet är den centrala kraften i mannens liv. Det driver honom och sårar honom. I sitt raseri sårar han andra, och i ömsesidig sorg och skam glider alla längre och längre ifrån varandra.”

Jag tror inte att en gemensam ansträngning kan ha större verkan än den ingående summan av individuell medvetenhet. Män med de bästa avsikter har skapat byråkratiska monster och institutioner för att tortera andra och sprida ett fruktansvärt mörker. Vid sina Yale-föreläsningar 1937 slog Jung fast en gång för alla, att den nye mannen måste bära skuggans börda medvetet, för

”... en sådan människa vet att allt som är fel i världen ligger i henne själv, och om hon bara lär sig att handskas med sin egen skugga, så har hon gjort något verkligt värdefullt för världen. Hon har då lyckats axla åtminstone en oändligt liten skärv av vår tids gigantiska, olösta samhällsproblem. Dessa problem är för det mesta så svårhanterliga därför att de infekteras av ömsesidiga projektioner. Hur ska någon kunna se klart om han eller hon inte ens ser sig själv och det mörker han omedvetet bär med sig i alla sina förhåanden?” [CW 11:140]

Vi behöver reflektera över de krafter som gaddat ihop sig inom oss. Det som vi inte förstår hos oss själva, det projiceras på vår omgivning, och i den meningen är vårt samhälle den samantagna effekten av det som är omedvetet i var och en av oss. Vi är alla, såväl kvinnor som män, berörda av samma problem. Ju bättre vi förstår hur vi relaterar till vårt inre, desto bättre kan vi reda ut knutarna i förhållandet till vårt yttre. Genom att förstå, och inse nödvändigheten av vissa känslomässiga sår, kan vi lära oss att uthärda världens monstruösa patologier utan att själva bli monster. Genom att medge vår djupa längtan efter stamfäderna, kan vi lära oss att i någon mån fostra oss själva.

Alla roller och förväntningar, skuggan av Saturnus, vilar tungt över oss alla. Visst kan vi fortsätta att kasta skulden på ”dem” - de som av någon underlig anledning uppfann och instiftade allt detta - men i så fall kan det aldrig ske någon förändring. Vi kan inte längre kosta på oss att bara sitta och vänta på att en förändring ska börja ”där ute” eller ”hos de andra”, vad vi måste göra är i stället att förändra oss själva. All förändring börjar inifrån. Det är bara det att vi män ofta har så svårt för att integrera våra inre erfarenheter. Uppgiften är alltså svår, men den är sannerligen att föredra framför ett evinnerligt liv i skuggan av Saturnus.

James Hollis

Centrum för Jungiansk Psykologi AB

Vintervägen 29, S-169 54 Solna. Tel/fax 08-83 07 00